INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA ALOHIDA EHTIYOJLI BOLALARNI MAKTABGACHA TA’LIMGA INTEGRATSIYA QILISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Choriyeva Surayyo Choriyevna
Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti
Maktabgacha ta’lim kafedrasi o’qituvchisi
Berdiyeva Shaxnoza Fayzullayevna
Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti
Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 1-bosqich talabasi
+99899 203 03 45
https://doi.org/10.5281/zenodo.23597868

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirish, alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni tengdoshlari jamoasiga psixologik va ijtimoiy moslashtirish (adaptatsiya) mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishda tarbiyachi va amaliyotchi psixologlarning kasbiy kompetentligi, ota-onalar bilan hamkorlik tizimi hamda bolalarning emotsional-irodaviy sohasini rivojlantirish omillari yoritib berilgan.
Kalit so‘zlar: Inklyuziv ta’lim, maktabgacha yosh, psixologik moslashuv, emotsional intellekt, alohida ta’lim ehtiyojlari, integratsiya, korreksion-pedagogik yordam, sosializatsiya.

Аннотация: В данной статье научно анализируются механизмы формирования инклюзивной образовательной среды в дошкольных образовательных организациях, психологическая и социальная адаптация детей с особыми образовательными потребностями к сверстникам. Выделены профессиональная компетентность педагогов и практикующих психологов, система сотрудничества с родителями, а также факторы развития эмоционально-волевой сферы детей в эффективной организации инклюзивного образования.
Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольный возраст, психологическая адаптация, эмоциональный интеллект, особые образовательные потребности, интеграция, коррекционно-педагогическая помощь, социализация.

Abstract: This article scientifically analyzes the mechanisms of forming an inclusive educational environment in preschool educational organizations, psychological and social adaptation of children with special educational needs to their peers. The professional competence of educators and practicing psychologists, the system of cooperation with parents, and the factors of developing the emotional-volitional sphere of children in the effective organization of inclusive education are highlighted.

Keywords: Inclusive education, preschool age, psychological adaptation, emotional intelligence, special educational needs, integration, correctional and pedagogical assistance, socialization.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo miqyosida va O‘zbekiston Respublikasining ta’lim islohotlarida har bir bolaning teng huquqli ta’lim olishini ta’minlash, ularning imkoniyatlaridan qat’i nazar, jamiyatga to‘laqonli integratsiyalashuviga sharoit yaratish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. "Ta’lim to‘g‘risida"gi va "Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunlarida inklyuziv ta’limni rivojlantirish va har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim-tarbiya berish tamoyillari alohida belgilab qo‘yilgan. Maktabgacha yosh davri (3–7 yosh) inson shaxsining poydevori qo‘yiladigan, emotsional-irodaviy soha va ijtimoiy munosabatlar shakllanadigan eng nozik va mas’uliyatli bosqichdir. Alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan (ATEB) bolalarni ilk yoshdanoq o‘z tengdoshlari guruhiga qo‘shish ularning keyingi rivojlanishida va jamiyatda o‘z o‘rnini topishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Biroq, bu jarayon faqatgina bolani bog‘chaga qabul qilish bilan cheklanmaydi; u chuqur va tizimli psixologik-pedagogik mexanizmlarni talab etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Inklyuziv ta’lim va alohida ehtiyojli bolalarni psixologik qo‘llab-quvvatlash masalalari ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan. L.S. Vgotiskiyning "Yaqin rivojlanish zonasi" va defektologiyaga oid ta’limoti inklyuziv ta’limning nazariy poydevori hisoblanadi. Vgotiskiy ta’kidlaganidek, rivojlanishida og‘ishlari bo‘lgan bolani oddiy bolalar jamoasidan ajratish uning ijtimoiy va psixik rivojlanishini sekinlashtiradi, aksincha, ijtimoiy muhit korreksiyalovchi kuchga ega. Xorijiy tadqiqotchilardan U. Bronfenbrenner va M. Montessori ishlarida bola rivojlanishida muhitning moslashuvchanligi va erkinligi nazariy asoslab berilgan. O‘zbekistonlik olimlardan R.Sh. Shomahmudova, L.R. Muminova va Z.N. Mamedovalarning ilmiy ishlarida maktabgacha yoshdagi inklyuziv ta’limning milliy xususiyatlari, korreksion mashg‘ulotlarni tashkil etish va ota-onalar bilan ishlashning amaliy usullari tadqiq qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-tadqiqot usullaridan foydalanildi: Nazariy-qiyosiy tahlil: Inklyuziv ta’lim va psixologik adaptatsiyaga oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy manbalarni, huquqiy-meyoriy hujjatlarni tahlil qilish. Kuzatuv usuli: Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida alohida ehtiyojli bolalarning mashg‘ulotlar va erkin o‘yin faoliyatidagi xulq-atvorini, tengdoshlari va tarbiyachilar bilan muloqotini kuzatish. Sotsiometriya va psixodiagnostika: Bolalar o‘rtasidagi emotsional va ijtimoiy munosabatlarni, muloqotga kirishuvchanlik darajasini baholash.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqotlar va amaliy kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, alohida ehtiyojli bolalarning maktabgacha ta’lim tashkilotiga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi bir necha o‘zaro bog‘liq mexanizmlarga tayanadi: Psixologik moslashuv (Adaptatsiya) mexanizmi Alohida ehtiyojli

bola yangi muhitga tushganda yuqori darajadagi xavotirlanish va tortinchoqlikni boshdan kechiradi. Bu bosqichda tarbiyachi va psixologning asosiy vazifasi — bolada xavfsizlik hissini va psixologik qulaylikni shakllantirishdir. Emotsional intellektni rivojlantiruvchi o‘yinlar masalan, "Mening kayfiyatim", "Do‘stlik halqasi" bola uchun guruhdagi emotsional to‘siqlarni bartaraf etadi. O‘yin faoliyati orqali sosializatsiya Maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati o‘yindir. Rolli va syujetli o‘yinlar orqali alohida ehtiyojli bola tengdoshlari bilan bilvosita muloqotga kirishadi. O‘yin jarayonida oddiy rivojlanayotgan bolalarda ham bag‘rikenglik, empartiya va yordam berish tuyg‘usi shakllanadi. Tarbiyachining kasbiy kompetentligi Inklyuziv guruhda ishlaydigan tarbiyachi quyidagi metodik ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur: Har bir bolaning individual rivojlanish xaritasini yuritish; O‘quv materiallarini bolaning imkoniyatiga moslab differensial usulda taqdim etish; Guruhda kamsitish va ayirmachilikka yo‘l qo‘ymaslik uchun ijtimoiy-psixologik muhitni nazorat qilish.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, alohida ehtiyojli bolalarni maktabgacha ta’limga integratsiya qilish nafaqat ushbu bolalarning rivojlanishi, balki butun guruhdagi bolalarda insonparvarlik va bag‘rikenglik fazilatlarini shakllantirish uchun muhim poydevor hisoblanadi. Amaliy tavsiyalar: Multidissiplinar yondashuv: Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachi, psixolog, logoped va defektologdan iborat metodik guruh faoliyatini muntazam yo‘lga qo‘yish. Ota-onalar psixokorreksiyasi: Alohida ehtiyojli bolalarning ota-onalari uchun psixologik treninglar o‘tkazish, ularni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish. Moslashtirilgan muhit: MTT xonalari va o‘quv qurollarini bolalarning jismoniy hamda ruhiy imkoniyatlariga mos holda doimiy boyitib borish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Choriyevna C. S. Education and Education of Pre-School Children on the Basis of Steam Educational Technology. – 2023.
2. Choriyevna C. S. Main Directions of Teacher Training and Improving Their Quality for the Preschool Education System //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 5. – C. 51-54.
3. Choriyevna C. S. Ways to Develop Mental Abilities in Preschool Children //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2022. – T. 15. – C. 174-177.
4. Choriyeva S. C. Talabalarni ta’limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishning mohiyati va mantiqiy jihatdan tahlili //Educational Research in Universal Sciences.
5. Choriyevna C. S. et al. A Model For Improving The System Of Preparing Students For Pedagogical Activity On The Base Of Educational Values //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2023. – T. 3. – №. 6 (International Scientific Researcher). – C. 283-285. – 2023. – T. 2. – №. 9 SPECIAL. – C. 99-102.
6. Чориева С. Ч. и др. Игра как ведущая деятельность ребенка дошкольного возраста //Gospodarka i Innowacje. – 2024. – T. 48. – C. 138-140.
7. Чориева С. Ч. Умение учителя использовать современные образовательные технологии при подготовке учащихся к педагогической деятельности на основе

образовательных ценностей //Экономика и социум. – 2024. – №. 10-2 (125). – С. 998-1001.

8. Choriyeva S. C. Talabalarni ta'limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlashni rivojlantirish tizimi //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 4 SPECIAL. – С. 1177-1181.
9. Choriyeva S. Maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim samaradorligini oshirishning muammo va yechimlari //Физикотехнологического образование. – 2022. – №. 4.
10. Choriyeva S. Didactic Opportunities Of The National Curriculum For Mother Tongue And Reading Literacy In Primary Schools //Conferencea. – 2022. – С. 527-529.